

Висновки. Розроблені в ході дослідження концептуальні положення, вивчення та експериментальна перевірка підходів до розробки умов сприяння саморозвитку старшокласників у дитячих громадських об'єднаннях дають змогу підбити загальні підсумки виконання запланованих завдань і сформулювати такі висновки:

1. Саморозвиток особистості старшокласника в умовах дитячого громадського об'єднання можна розглядати як процес самоводосконалення, який діалектично поєднує в собі самозміни і самостановлення в структурі особистості.

2. Базуючись на висновках ряду праць психологів і педагогів, можна стверджувати, що саморозвиток особистості школяра – члена дитячого громадського об'єднання є процесом визначення та реалізації життєвої стратегії, яка в юнацькому віці найбільш значущо виявляється в особистісному становленні.

3. Аналіз результатів проведеного дослідження свідчить, що на процес прискорення саморозвитку особистості прямо впливає перебування старшокласника в дитячому громадському об'єднанні, яке, на нашу думку, є сприятливим простором розвитку особистісних якостей і світоглядних переконань учнівської молоді.

4. Найбільший потенціал дитячої спілки закладений у моделювальному характері життєдіяльності старшокласника, при якому соціалізація особистості школяра значно прискорюється і набуває нової якості. Це відбувається за допомогою інтеграції творчих ініціатив, участі школяра у проектуванні, організації та рефлексії соціально значущої діяльності членів дитячих формувань.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 1987. – 375 с.
2. Бойко А.М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А.М. Бойко. – К. : ІЗМН, 1999. – С. 25.
3. Буякас Т.М. Опыт утверждения общечеловеческих ценностей – культурных символов – в индивидуальном сознании / Т.М. Буякас, О.Г. Зевина // Вопросы психологии. – 1997. – № 5. С. 34–39.
4. Волохов А.В. Вариативно-программный подход к социализации личности ребенка в деятельности детских организаций : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / А.В. Волохов. – Казань, 1992. – С. 13.
5. Леонтьев Л.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Л.Н. Леонтьев. – М. : Наука, 1975. – С. 73.
6. Мамардашвили М.К. Психологическая топология пути / М.К. Мамардашвили. – СПб., 1997. – С. 72.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / [под ред. Н.Ю. Шведовой]. – М. : Русский язык, 1983. – С. 419.
8. Философский энциклопедический словарь. – М. : Наука, 1983. – С. 160.
9. Юдин Э.Г. Деятельность и системность / Э.Г. Юдин // Систематические исследования : ежегодник. – 1976. – № 3. – С. 13.

РЯБЧЕНКО Л.О.

УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Проблема ефективної організації пізнавальної діяльності майбутніх економістів пов'язана з комплексним вирішенням питання забезпечення ефективної самостійної роботи студентів і полягає в тому, як ефективно спрямувати пізнавальну активність студентів у напрямі їх подальшої професійної діяльності, як врахувати, з одного боку, психолого-педагогічні завдання, а з іншого – індивідуальні особливості особистості; сформувати необхідні професійні вміння та навички, що сприяють професійному становленню особистості, саморегуляції професійної діяльності, формуванню адекватної самооцінки та здатності до самокорекції.

Особливості професійної підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти розкриті у працях С. Архангельського, Н. Ничкало, С. Сисоевої та багатьох інших фахівців [1; 7; 10].

Зазначимо, що основні труднощі та суперечності виникають навколо організації самостійної пізнавальної діяльності. На думку дослідників, це питання пов'язано з професійною компетенцією педагогів, які забезпечують це завдання, вміння враховувати цілий комплекс психолого-педагогічних факторів, що сприяють формуванню, розвитку та самореалізації майбутніх фахівців під час навчального процесу.

Комплексний підхід є передумовою ефективної організації самостійної пізнавальної діяльності. Він забезпечується, передусім, активізацією процесу пізнання при застосуванні інноваційних методів і форм особистісно орієнтованого та особистісно-розвивального навчання, використанням психолого-педагогічних рекомендацій, розроблених фахівцями у сфері професійної освіти (І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, В.Г. Кремень та інші) [4; 6; 7]. Важливим чинником самостійної роботи стають мотивація студентів, їхній інтерес до навчальної дисципліни та її ролі в успіху майбутньої професійної діяльності.

Комплексне забезпечення виконання цього завдання передбачає розуміння теоретичних засад управління та контролю за якістю формування й розвитком пізнавальної діяльності особистості. Таким чином, ефективність організації та управління самостійною пізнавальною діяльністю, активністю студентів з засвоєння інформації пов'язана із цілеспрямованою організацією та управлінням засвоєнням навчальної інформації.

У зв'язку з актуальністю та важливістю вищезазначених наукових завдань виникає необхідність комплексного вивчення різноманітних психолого-педагогічних аспектів системи організації; управління та забезпечення самостійної пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів, спрямованої на формування, розвиток і застосування в педагогічній практиці різноманітних форм і методів активного навчання та інтенсифікації навчально-пізнавальної, розумової, професійно-практичної діяльності; моделювання професійної діяльності в освітньому процесі. У зв'язку із цим актуалізується важливість застосування особистісно орієнтованого підходу для розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього спеціаліста в навчальному процесі.

Мета статті – узагальнення наукових та практичних засад управління самостійною пізнавальною діяльністю майбутніх економістів.

Знайомство з психолого-педагогічною літературою, яка присвячена аналізу проблеми організації ефективної пізнавальної активності, показує наявність різноманітних, інколи навіть суперечливих підходів до її вирішення.

У цьому контексті недоліками професійної освіти, що виявились в умовах переходу до ринкової економіки, західні експерти вважають:

- слабе стимулювання успішного навчання, відсутність потреби в академічних досягненнях (робочих місць ще зовсім недавно було достатньо всім);
- слабе стимулювання інноваційних процесів у освіті;
- розподіл ресурсів між навчальними закладами незалежно від попиту на випускників;
- відсутність оптимального співвідношення викладачів і учнів;
- велику кількість малих професійних навчальних закладів з невеликим числом студентів, що погіршує здатність до адаптації в умовах соціальних змін;
- серйозні проблеми в методах відбору абітурієнтів (особливо в умовах появи приватної освіти);

- вертикальну систему підготовки, орієнтацію на потреби галузі, що веде до вузької спеціалізації;
- стара орієнтація на професійну стабільність [11].

Традиційні методи навчання та виховання базуються на провідній ролі педагога в навчальному процесі, тоді як студенти відіграють здебільшого пасивну роль слухачів та виконавців завдань педагогів, що не забезпечує належної якості навчання. Тому особливо гостро стоїть завдання створити систему педагогічної діяльності, яка б не тільки гарантувала належний рівень професійної підготовки, а й сприяла розвитку ділових, підприємницьких рис учнів, надавала можливості самостійного навчання та розвитку.

На нашу думку, ефективна організація самостійної пізнавальної діяльності студентів та належне управління нею розширює їх мотиви до навчання й забезпечує підвищення якості їх професійної підготовки. Організаційно-методичні основи забезпечення такої організації пізнавальної діяльності базуються на комплексі методів цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу та управління розвитком і професійною соціалізацією особистості, на стимулюванні пізнавальної діяльності й життєвої активності майбутніх спеціалістів.

Огляд літературних джерел та результатів психолого-педагогічних досліджень, присвячених проблемам організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів економічного профілю, дає нам підстави зробити такі висновки.

По-перше, організація самостійної пізнавальної діяльності студентів в умовах сучасних реалій і забезпечення її належної ефективності являє собою одну з найбільш актуальних проблем педагогіки вищої школи взагалі й системи професійної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю зокрема. Це зумовлено значним ускладненням умов їхньої професійної діяльності, особливо в ринковій економіці, стрімким зростанням обсягів науково-технічної інформації та обженістю термінів навчання.

По-друге, у традиційних дослідженнях проблеми самостійної пізнавальної активності студентів більшість фахівців керується положеннями діяльнісного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Однак сучасна методологія її дослідження ґрунтується на системному підході, який включає визначення сутності пізнавальної діяльності, її наукові, теоретичні та методологічні засади; проектування відповідних педагогічних систем; удосконалення підготовки фахівців на цій основі; максимальне врахування психолого-педагогічних аспектів активізації навчання. При цьому визнано, що вдосконалення самостійної роботи студентів передбачає використання міждисциплінарних підходів, інтегрованого навчання й забезпечення єдності освітньої, виховної та розвивальної функцій освіти.

По-третє, сучасний навчальний процес у вищій школі розвиває у студентів переважно виконавчі здібності, тоді як життя вимагає наявності в них творчих здібностей та інноваційного характеру мислення. Їх формування та розвиток неможливі в межах продуктивної й навіть репродуктивної діяльності під керівництвом і контролем викладача, традиційно поширених у закладах освіти. Тільки ефективна організація самостійної пізнавальної діяльності при правильно обраній конструктивній позиції педагога сприятиме формуванню творчої особистості майбутнього фахівця. Репродуктивна навчальна діяльність має замінитися такими формами навчання, які формують уміння відчувати проблему,

узагальнювати, синтезувати, розвивати здатність самостійно здобувати нові знання, оволодівати новими способами дії, генерувати ідеї та нестандартні підходи до розв'язання проблемних ситуацій.

По-четверте, розвиток пізнавальної активності студентів, її перехід з одного рівня на якісно новий ґрунтується на поступовому нарощуванні елементів творчості. Дидактичними умовами цього процесу є структурування навчального матеріалу та розвиток рефлексивних здібностей, який також відбувається в процесі діяльності, що має моделювати виконання студентами майбутніх професійних функцій. Між тим сьогодні ще недостатньо досліджені системні аспекти цієї проблеми, через що існуючі методи активізації навчально-пізнавальної діяльності використовуються безсистемно, продуктивні завдання обмежено включаються у процес навчання, недостатньо враховуються пізнавальні потреби, мотиви й цілі студентів з оволодіння професією. Насамперед, це стосується підготовки майбутніх економістів.

Дослідження процесів розвитку пізнавальної діяльності студентів економічного профілю в системній єдності з формуванням у них професійних якостей і творчих здібностей та забезпечення належних педагогічних умов істотного підвищення ефективності навчально-виховного процесу з урахуванням психолого-педагогічних аспектів проблеми розвитку пізнавальної діяльності дає змогу дійти таких висновків.

Сучасні дослідження професійного становлення майбутнього фахівця з економіки ведуться на основі принципів особистісно-діяльнісного підходу, забезпечення єдності потреб, мотивації й операційної сфери навчально-професійної та власне професійної діяльності особистості майбутнього фахівця. При цьому вважається загально визнаним, що істотні резерви успішного управління процесами професійного становлення особистості студента можна розкрити на основі аналізу міжособистісних відносин у системах “викладач-студент” і “студент-студент” та формування здатності студента до самооцінки як важливого компонента його професійної самосвідомості.

Важливу функціональну й мотиваційну роль у розвитку пізнавальної діяльності студентів відіграє прищеплення їм інноваційної культури. Вона прискорює їх інтелектуальний розвиток та аналітичні здібності, підвищує інтерес до нового, наполегливість у досягненні цілей, самостійність, незалежність і оригінальність суджень, уміння прогнозувати розвиток подій, що є вкрай необхідним у професійній діяльності економіста й менеджера. Таким чином, у процесі пізнавальної діяльності на якісно новому, творчому рівні відбувається особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Основними психолого-педагогічними напрямками розвитку самостійної пізнавальної діяльності особистості виступають визначення й використання характерологічних особливостей студента, розкриття та розвитку творчого потенціалу, створення належних педагогічних умов для його реалізації, вибір індивідуальної траєкторії навчально-пізнавальної діяльності кожного студента та розширення його мотиваційної сфери. Найбільший вплив на ефективність організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів, управління нею та формування самостійності справляють професійна компетентність викладача, його високі особисті, насамперед моральні, якості, достатня матеріально-технічна база закладу освіти й наявність навчально-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

Для успішного досягнення визначених цілей активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів та її результативності необхідне системне застосування інноваційних педагогічних технологій, методів навчання та мотивації, які б не просто розвивали творче мислення, а від яких студент отримував би задоволення, прагнув дізнатися більше про те, із чим він щойно познайомився. Іншими словами, ці методи й технології він має сприймати як шлях до самоактуалізації, до життєвого й професійного успіху та задоволення особистих потреб. Серед них важливе місце посідають різні варіанти аналізу конкретних ситуацій, що можуть виникати в процесі професійної діяльності економіста та менеджера, відомі за кордоном як кейс-технології.

Надзвичайно динамічні умови сьогодення вимагають від вищої школи підготовки справді конкурентоспроможних спеціалістів з яскраво вираженим інноваційним характером мислення. Для успішного розв'язання цього завдання необхідне впровадження сучасних форм і методів навчання з чіткою його спрямованістю на підвищення якості самостійної роботи студентів. Це, у свою чергу, потребує докорінної перебудови навчального процесу й характеру діяльності викладачів. Тільки така система може забезпечити належне формування знань, вмінь і навичок шляхом залучення студентів до активної пізнавальної діяльності, що виявляється в самостійному пошуку ними засобів і способів ефективного вирішення поставленої проблеми, дає змогу відійти від стандартності мислення, стереотипу дій та розвиває прагнення до знань.

Саме тому організація пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів у ВНЗ є складовою проблеми забезпечення якості вищої освіти. Формування особистості студента базується на сформованих у ВНЗ вміннях здійснювати самостійно пізнавальну діяльність. Сформовані вміння є результатом системного підходу до забезпечення необхідних чинників організації навчально-виховного процесу для формування професійної компетенції та розвитку пізнавальних здібностей студентів під час вузівської підготовки.

Критеріями ефективності організації пізнавальної діяльності студента у ВНЗ виступають: сформована орієнтація на корисність пізнавальної діяльності (інформація повинна систематично використовуватись для особистісного та професійного самоудосконалення), спонукальна функція (мотивувальна, стимулювальна), а також рефлексивна (критичне ставлення студента до власного професійного рівня готовності до професійної діяльності).

Ефективність організації пізнавальної діяльності майбутнього спеціаліста полягає, насамперед, у формуванні потреби в переосмисленні, самовдосконаленні, переробленні, аналізі, самоаналізі здобутих під час вузівської підготовки професійних знань. Це механізм критичного ставлення до рівня власної професійної готовності, розвитку готовності особистості майбутнього спеціаліста до подальшого професійного самовдосконалення.

Особливе значення в забезпеченні якості організації пізнавальної діяльності студентів відіграє професіоналізм педагогів, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців до професійної діяльності, формують особистісні та професійні компетентності майбутніх спеціалістів.

Найважливішою умовою формування професіоналізму майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі є розвиток інтересу до пізнавальної діяльності

ті, що виступає передумовою формування професійної самосвідомості, без якої не може бути професійного зростання майбутнього спеціаліста.

Оволодіння здібністю до усвідомлення себе, високий рівень розвитку рефлексії себе є передумовою особистого зростання. Дослідження у сфері використання рефлексії в підготовці професійних кадрів дасть змогу зробити висновок про її вплив на оптимізацію освітньої діяльності, розвитку творчої й пізнавальної активності студентів.

Висновки. У результаті проведеного власного дослідження ми дійшли висновку, що організація пізнавальної діяльності студентів (рівень її забезпечення у ВНЗ), можна розглядати як системний чинник забезпечення якості вищої освіти та ефективності підготовки спеціалістів до професійної діяльності.

Отже, застосування комплексного підходу в процесі організації пізнавальної діяльності майбутніх спеціалістів у ВНЗ зумовлено необхідністю комплексного й системного спрямування зусиль викладачів на розвиток професійної рефлексії студентів; важливістю проведення систематичної діагностики ефективності організації пізнавальної діяльності студентів; необхідністю періодичного врахування комплексу теоретичних (психолого-педагогічних) чинників забезпечення методів та форм активного навчання, забезпечення ефективної інтенсифікації розвитку навчально-пізнавальної, розумової і професійно-практичної діяльності, послідовної орієнтації педагогів на моделювання професійної діяльності в освітньому процесі, використання міждисциплінарних підходів та кращого вітчизняного й зарубіжного досвіду при застосуванні особистісно орієнтованого підходу в процесі організації пізнавальної діяльності та розвитку особистісних і професійних якостей майбутніх спеціалістів.

Література

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы : учебно-метод. пособие / С.И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Герасименко Л.В. Організація дидактичного вибору в навчально-пізнавальній діяльності студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка” / Л.В. Герасименко. – Х., 1998. – 16 с.
3. Заскалета С.Г. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови / С.Г. Заскалета // Педагогічний процес: теорія і практика. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 26–30.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
5. Кравчук П.Ф. Формирование творческого потенциала личности в системе высшего образования : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. филос. наук : спец. 22.00.06 “Соціологія духовної життя” / П.Ф. Кравчук. – М. : Московский пед. университет, 1992. – 32 с.
6. Кремень В.Г. Вища освіта і наука. Проблеми вищої школи / В.Г. Кремень // Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К. : Грамота, 2003. – С. 100–130.
7. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н.Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–22.
8. Пономарёв Я.А. Исследование творческого потенциала человека / Я.А. Пономарёв // Психологический журнал. – 1991. – № 1. – С. 18–21.
9. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. / В.В. Рибалка. – К. : ІЗМН, 1996. – 236 с.
10. Сисоева С.О. Психологія та педагогіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю / С.О. Сисоева, Т.Б. Поясок. – К. : Міленіум, 2005. – 520 с.
11. Социальная психология личности в вопросах и ответах : учеб. пособ. / [под ред. проф. В.А. Лабунской]. – М. : Гардарики, 2001. – 397 с.